

דף שבועי

בס"ד

פרשת פינחס, תשפ"ג, מספר 1527

על 'ההוד' שניתן ליהושע בן נון; הדגמת דרכו הפרשנית של ר' נפתלי הירץ וייזל

ארז פלג

פחות מוכרת באופן יחסי היא שיטתו ודרכו הסמנטית בביאור הכתובים ו"יסודות ושרשי לשון הקדש, משליו ומליצותיו".³ אין כאן המקום לדון בשיטתו, אך ראוי לציין, כפתיחה, מטרה יסודית שלה:

ללמד כפי כחינו שרשי הלשון – מוצאיו, תכונותיו ומבואיו. ולפרש כל שרש ושרש על בוריו, וע"י כן נעמוד על עניני המליצות שנזכרו בהם אלו השרשים, הולך ונוהג בכל שרשי הלשון הזה. וביותר, להבדיל בין השרשים הנרדפים שהן מטעם (משמע כללי) אחד. כמו (למשל) שבת, נפש, נוח...

והנה, רנה"ו טוען, אמנם: "ענין כולם (שבת, נפש, נוח) כפי הפשט ובדרך העברה לשון מנוחה"; יש להם שדה סמנטי משותף וברור. אבל כל עוד לא יפוענח התוכן הסמנטי הייחודי לכל שורש, "אי אפשר לנו לעמוד על תוכן שלושת המליצות האלו,⁴ ולמה השתמשה התורה בשלשתן, ומה הכונה להודיענו על ידם". רק פענוח השדה הסמנטי הייחודי לכל שורש, באופן עקבי ושיטתי, על פי כל פסוקי המקרא הרלבנטיים, יאפשר להוגה בכתבי הקודש "להבין עומק המליצה, ולהוציא ענינים

א. ר' נפתלי הירץ וייזל (1725-1805; להלן רנה"ו) חי כיהודי דתי שומר תורה ומצוות, אך, כידוע, נחשב גם כאחד מן "המשכילים המוקדמים". הוא נטל חלק במה שכונה 'מהפכת הנאורות', במחצית השנייה של המאה ה"ח במערב אירופה. במחקר האקדמי כונה, בין היתר, "המשורר מטפח הלשון העברית ופורץ הדרך במודרניזציה של החינוך", כמו גם "מהפכן תרבותי" ועוד.¹ כל זאת, בעיקר בזכות אגרותיו מחוללות הפולמוס על הרפורמציה בחינוך המסורתי:² "דברי שלום ואמת - על תורת האדם ותורת החינוך לנערי בני ישראל". כמובן, יש להזכיר גם את השתתפותו במפעל 'הביאור' ותרגום התורה לגרמנית של מנדלסון (במסגרתו כתב את הפירוש לספר ויקרא).

* ד"ר ארז פלג, מרצה לתנ"ך ולמחשבת ישראל, מלמד במכללת לוינסקי, באוניברסיטת בר-אילן (בשלוחה החרדית) ובביה"ס ללימודים רב תחומיים במכון טכנולוגי חולון.

1 ראו, למשל, ש' פיינר, עת חדשה - יהודים באירופה במאה השמונה עשרה 1750-1800 (ירושלים תשפ"א): עמ' 326, 346, 377-391, 386, ועוד על פי המפתח בערכו; הנ"ל, שורשי החילון – מתירנות וספקנות ביהדות המאה השמונה עשרה (ירושלים תש"ע): עמ' 189, וכן על פי המפתח בערכו. ובהרחבה - הנ"ל, מהפכת הנאורות – תנועת ההשכלה במאה השמונה עשרה (ירושלים תשס"ב), על פי המפתח בערכו. וראו גם סיכום ביו-ביבליוגרפי קצר, אך לא נטול ערך, של ג' קרסל (לכסיקון הספרות העברית בדורות האחרונים א, מרחביה תשכ"ה, עמ' 645-648).

2 פרט למחקרים הנ"ל של פיינר, ראו, למשל, גם מ' סמט, חדש אסור מן התורה – פרקים בתולדות האורתודוקסיה (ירושלים תשס"ה), בעיקר פרק ה, עמ' 67-92. והשוו לדברי האפולוגטיקה של הרב סנדרס, "מבוא – על מחבר הספר זצ"ל", בתוך: רנה"ו, גן נעול עם תוספות מכתבי יד (להלן הערה 3), עמ' 16-32.

3 ציטוט משער ספרו גן נעול (אמסטרדם תקכ"ה-כ"ו). במאמר השתמשתי במהדורת סנדרס – גן נעול עם תוספות מכתבי יד' (ראשון-לציון תשע"ו).
4 בר' ב:ג – "שבת מקל מלאכתו"; שמ' לא:ז – "שבת וינפש"; שמ' כ:י – "וינח ביום השביעי".

ואכן, ככתוב בהמשך הפרק, משה עושה "כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אתו": "וַיִּקַּח אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמְדֵהוּ לִפְנֵי אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי כָל הָעֵדָה. וַיִּסְמְךָ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כְּאֲשֶׁר דָּבַר ה' בְּיַד מֹשֶׁה" (שם: כב-כג). רק עניין אחד אינו מתואר שבוצע ע"י משה – "וַנְתַּתָּה מִהוֹדֶךָ עָלָיו".

מה פשר הדבר? ומהי בכלל נתינת ההוד? מה זה 'הוד' על פי 'שרשי לשון' המקרא?

בחיבור פרי עטו, שנתפרסם רק לאחרונה מתוך כתב-יד ושמו "מגדל הלבנון"⁶, רנה"ו נדרש לכך. החיבור, הכתוב בצורת דו-שיח בין 'שאלתיאל' ל'נפתלי', חוקר ומנסה "להבין ארבעה שרשים שונים הנמצאים בכתבי הקודש, וכפי הנראה ענין כולם אחד הוא... 'פה' וכל לשונות של יופי, 'פאר' וכל לשונות של תפארת, 'הוד' וכל לשונותיו, והרביעי 'הדר' וכל לשונותיו" (שם, עמ' 1194). ל'יופי', 'פאר', 'הדר', 'תפארת' – שדה סמנטי משותף לכאורה, "ענין אחד". בנוסף, רנה"ו מצביע על כך שבמקרא, השורשים הללו מתארים הן 'ענינים גשמיים' והן 'ענינים א-להיים', ואף מוסבים על ה' בעצמו. אבל, מה מבדיל ביניהם? מה מייחד כל שורש? מהי החוקיות ומהן הסיבות שבגינן מוצמדים תיאורים משורשים אלו לנושאים שונים? עם השאלות הללו מנסה החיבור להתמודד.

במסגרת זאת עוסק החיבור גם בעניין ה'הוד' שניתן ליהושע. לפי רנה"ו, בלשון המקרא עניינו הייחודי של 'הוד' איננו 'היופי הנראה לעין' ואף לא "התכונה, כמו מעשה הבגדים והכלים". אלא, הוראתו היא "כוח פרטי או מעשה פרטי שנבדל בו ענין מן הענינים מכל זולתו... לא הבדל בין רב למעט אלא הבדל בעצם. ויונה על כל הכחות והמעלות הטבעיות, הן נפשיות והן חומריות" (שם, עמ' 1198-1199). וגם, זו "סגולה פנימית המבדלת נושאה מכל זולתו הבדל עצמי" (שם, עמ' 1235). כיוון ש'הוד' מציין "מעלה נפשית או [אפילו] סגולה מיוחדת חומרית, [אבל כזו ש]לא תראה לעין בשטחיות הדבר

יקרים ומדעות רבות כוונה אליהן החכמה העליונה להודיענו לטוב לנו". מה גם שלדידו, השפה העברית היא 'לשון קודש'. כלומר, "לשון מתעלה ונבדל בסגולתו ובעצמותו מכל הלשונות האחרות", באשר אין בה שגיאה או טעות, "אין ... נפתל ועקש". על כן, לפענוח העניינים הללו כהווייתם נודעת חשיבות עצומה ויסודית, והדבר ברור מאליו. תוצאה נוספת מניתוח השדה הסמנטי הייחודי לכל שורש תהא, לדעת רנה"ו, התבררות ההלימה המלאה בין תורת חז"ל, התורה שבעל פה, לבין "הפשט הגמור" של הכתובים ("גן נעול", פתיחת המחבר לחלק א, עמ' 49, 90-91. ההדגשה, וכן מה שבסוגריים רבועות כאן ולהלן - שלי, א.פ.).

לפיכך, רנה"ו משתדל בחיבוריו⁵ "לדעת פשטי הכתובים וההבדלים המבדילים בין שרש לשרש..." (שם, עמ' 52), וכן לברר מדוע ישנם במקרא שורשים "הנבנים לבד בבנינים ידועים, וזולתם בבנינים אחרים" (שם, עמ' 53), ועוד חקירות לשונות-סמנטיות דומות, שאין מקום לפרטן כאן.

ב. בפרשתנו, במסגרת מינויו של יהושע בן נון ליורשו ולממשיכו של משה (במ' כז:יב-כג), מוטלות על האחרון חמש משימות ראשוניות (אם לא כוללים את ענין השאלה "בְּמִשְׁפַּט הָאוֹרִים" כמשימה נבדלת, אלא כפירוט ענין ה'עמידה' לפני אלעזר הכהן):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסִמְכָתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו. וְהֶעֱמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי כָל הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעִינֵיהֶם. וַנְתַּתָּה מִהוֹדֶךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל עַדְתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְפָנֵי אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן יַעֲמַד וְשָׂאֵל לֹו בְּמִשְׁפַּט הָאוֹרִים לְפָנֵי ה' עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ וְכָל הָעֵדָה (שם: יט-כא).

6 'מגדל הלבנון', בתוך: אמרי שפר ב' [פירוש על ספר בראשית] (ראשל"צ תש"פ, מהדורת סנדרס). על פי כתב-יד מוסקבה-גיבבורג 260 (ס' 85635).

5 ששמם הכולל "לבנון", "מלשון 'ההר הטוב הזה והלבנון' (דב' ג, כה), וכדרך 'מראהו כלבנון' (שיה"ש ה, טו)... ("גן נעול", פתיחת המחבר לחלק א, עמ' 91).

המלכים המקראיים "לא היו נביאים שלוחים מן ה' לצוות את העם", אעפ"י שחלקם זכו במתנת רוח הקודש, והנביאים המקראיים 'השלוחים' הרי לא היו מלכים, כמובן (שם, עמ' 1235-1236). לדעת רנה"ו, כאן אולי טמון גם ביאור לדיוקם של רז"ל בגמרא (בבא בתרא עה ע"א), שמשה נתן 'מהודו' ולא את כל הודו, היינו לא את מעלות הנבואה והמלכות שלו בנשגבותן העליונה.

שנית, ה' הוא שהאציל למעשה 'מהודו' של משה על יהושע. אחת הראיות לכך היא העובדה שצוינה לעיל, שמכל המשימות שהוטלו על משה בפרשתנו בקשר ליהושע, עניין נתינת הודו הוא היחיד שלא נאמר עליו שבוצע על-ידו. הרי "מעולם לא נצטווה... לעשותו. כי להאציל מרוחו על זולתו איננו בידו כי אם ביד ה', והשם ב"ה נתן מהודו של משה על יהושע". ומה שהכתוב נוקט לשון "ונתת" ולא "ונתת" (אני ה') – "לכבודו של משה, שע"י סמכו ידיו עליו והעמידהו לנגיד תחתיו גורם לו האצלת הרוח שיותן מהודו עליו... [אבל] לא עשה משה בזה דבר. לכן לא מוזכר במעשה שנתן הודו עליו" (שם, עמ' 1238).

אם כן, נמצאנו למדים, שלפי רנה"ו משה לא העניק 'מהודו' באופן ישיר ליהושע, אלא זכה בכבוד גדול – לאפשר לתהליך ההאצלה הרוחנית-א-לוהית, של שילוב תכונות המלכות והנבואה, לקרות.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ובחיצוניותו", ברור שהיא "תושג מן השכל והדעת, ולהם תתברר הוד הדבר והתעלותו בהודו על כל זולתו שבמינו". כלומר, 'הוד' הוא מושג "מצוייר בשכל, המשיג הוד הדבר" (שם, עמ' 1199).

והנה, 'הודו' של משה, סגולתו הפנימית, הייחודית, המבדילה באופן איכותי (לא כמותי) ועצמי (לא מקרי) בינו לבין שאר בני האדם, קשורה בוודאי להיותו נביא ומנהיג. ואכן, לפי רנה"ו, "לנביא ולמלוכש ברוח הקודש [יש] הוד עצמי שנבדל בו משאר בני האדם, וזוהי רוח אלהים הדובר בו שהיא מעלה פנימית" (שם, עמ' 1234). ועניין ההנהגה אינו רק מינוי או תפקיד חיצוני, אלא קשור עם סגולה פנימית ייחודית למלך, "ענין המלוכה... רוח מלכות וממשלה", 'הוד מלכות' (דבה"א א כט:כה בהקשר לשלמה) (שם, עמ' 1200).

אבל אם כך, ובהינתן ש'הוד' הינו "מתת א-לוהים, בתתה על נושאו רוח א-לוהים או רוח מלכות, וזה איננו ביד האדם", איך ייתכן שה' ציווה על משה לתת מהודו ליהושע? הרי אין ביד משה לעשות כך? כלומר, לכאורה, אם הגדרתו של רנה"ו ל'הוד' בלשון המקרא היא נכונה – כסגולה פנימית המבדלת הבלדה עצמית את נושאה – איך ייתכן שמשה, ולא ה', יעניק אותה למישהו? כמו כן, אם על פי התורה עצמה,⁷ לא ייתכן שיהא נביא "בעל כח כמשה", איך נאמר בפרשתנו שמשה מעניק משהו מ'הודו' שלו ליהושע? (שם, 1234-1235). האם אפשר ליישב עניינים אלו עם הגדרותיו הסמנטיות של רנה"ו? לדעתו, בהחלט.

תשובתו: ראשית, ענין ה'הוד' הנזכר בפרשתנו איננו "הוד הנבואה" והמלכות העליונים, להם זכה בעצמו ואפיינו אותו בלבד. עם זאת, היתה תכונה פנימית עצמית משותפת למשה וליהושע, שהבדילה באופן מהותי ביניהם לבין כל שאר "מנהיגי ישראל" ונביאיו. היא היא ה'הוד' שלהם. והיינו, היות בהם שילוב ייחודי של "הוד הנבואה [השליחית] והוד מלכות להנהיג את ישראל וללחום מלחמותיהם". כאן טמון ייחודם. כי שאר

⁷ "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים", דב' לד:י.